

Magdalena Siwek

Prawa i obowiązki sędziego

Studenckie Zeszyty Naukowe 9/13, 37-51

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prawa i obowiązki sędziego

1. Sędzia – urząd najwyższy w hierarchii

Powszechnie przyjmuje się, że stanowisko sędziego znajduje się najwyżej w hierarchii zawodów prawniczych. Pełnienie tej funkcji oznacza dysponowanie władzą sądowniczą, czyli prawem niezależnego wydawania wyroków w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej (*officium iudicis*). Władza dana sędziemu jest więc ogromna. To sędzia rozstrzyga o prawie do wolności, o losach rodziny, o prawie do renty czy emerytury, o przywróceniu do pracy oraz sprawach gospodarczych, które w dobie wolnego rynku mają coraz większe znaczenie. Sędzia w każdym swoim wyroku dokonuje osądu moralnego. Zatem wymagania stawiane sędziom są bardzo wysokie, daleko wykraczające poza sam profesjonalizm. Sędzia musi więc sam być nieskazitelnego charakteru i spełniać społeczne oczekiwania: być sędzią mądrym, sprawiedliwym, uczciwym, cierpliwym. Sędzia nigdy nie może zapomnieć o roli, jaką mu powierzono. „Być sędzią” w rozumieniu etyki zawodowej, to nie tylko rozstrzygać sprawy zgodnie z procedurą. Etyka sędziego to pojęcie o wielu aspektach.

Szczególne wymagania stawiane sędziom w pełni oddaje sformułowanie zawarte we wstępie do kanadyjskiego zbioru zasad postępowania sędziów: „Oczekujemy od naszych sędziów, aby byli niemal nadludźmi, w mądrości, we właściwym postępowaniu, w człowieczeństwie. Sędziowie powinni pokonać każdy trud, aby społeczeństwo mogło ich darzyć pełnym zaufaniem”.

Nad tym, jak ukształtować postępowanie sędziów, tak aby swoim zachowaniem mogli spełniać oczekiwania społeczne, zastanawiają się prawnicy z całego świata, którzy opracowali „Zbiór Zasad Postępowania Sędziów” określanych Zasadami Postępowania z Bangalore¹. Bangalore to miejscowość w Indiach, w której w 2001 r., po długotrwałych dyskusjach z udziałem sędziów z całego świata, przyjęty został ten właśnie projekt zbioru zasad postępowania sędziów (*The Bangalore Draft Code of Judicial Conduct*).

Bazą do stworzenia kompleksowej regulacji Zbioru Zasad z Bangalore były między innymi:

¹ T. Romer, *Zasady z Bangalore*, „Etyka Prawnicza” 11(65) listopad/2004.

- Podstawowe Wartości Życia Sędziów przyjęte na konferencji prezesów Sądów Najwyższych, która odbyła się w Indiach w 1999 r.,
- Podstawowe Zasady Niezawisłości Sądownictwa uchwalone na Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych w 1985 r.,
- Europejska Karta Statusu Sędziów uchwalona przez przedstawicieli sędziów z krajów członkowskich Rady Europy.²

Przyjęte akty różnych krajów świadczą o uniwersalnej pozycji sędziów w każdym społeczeństwie, które stawia sędziom szczególne wymagania.

Projekt ten został poddany powszechnej dyskusji, w środowiskach sędziowskich, a następnie przedstawiony prezesom Sądów Najwyższych z całego świata podczas ich spotkania w Hadze w dniach 25–26.11.2002 r. Projekt został przez to gremium zrewidowany, a po wprowadzeniu zmian zaakceptowany i przyjęty.

Bycie sędzią na różnych kontynentach i w różnych krajach oznacza konieczność przestrzegania tych samych wartości w służbie i poza służbą. Zasady z Bangalore to zbiór podstawowych wartości, którymi sędziowie kierować się powinni. Wartości te to: niezawisłość, bezstronność, prawość i uczciwość, równość, stosowność postaw i zachowań, pilność i staranność, odpowiedzialność³.

Ponadto Zbiór Zasad, zgodnie z treścią jego preambuły, ma się przyczynić do tego, aby członkowie rządów (czyli władza wykonawcza), parlamentarzyści (czyli władza ustawodawcza), a także całe społeczeństwa mogły lepiej zrozumieć rolę sędziów i stojące przed nimi zadania.

W Polsce przyjęty został Zbiór zasad etyki zawodowej sędziów opracowany przez Krajową Radę Sądownictwa, który określa sposób postępowania sędziego na służbie i poza nią.⁴

Również o roli i obowiązkach sędziego mówił prof. Aharon Barak Przewodniczący Sądu Najwyższego Izraela na wykładzie w siedzibie Trybunału Konstytucyjnego 25 lutego 2003 r. Zastanawiając się nad rolą sędziego we współczesnej demokracji prof. Aharon Barak zwrócił uwagę, że sędzia nie tylko interpretuje prawo, ale też je tworzy⁵. Podkre-

² Ibidem.

³ Zalecenie nr R(94)12 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące niezawisłości, sprawności i roli sędziów (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 13 X 1994 roku na 516 posiedzeniu zastępców ministrów), dostępne: www.ms.gov.pl/ue_koop/standardy_sedziowie.shtml – 9k

⁴ Uchwała Nr 16/2003 Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 19 lutego 2003 r. w sprawie uchwalenia zbioru zasad etyki zawodowej, dostępne: www.krs.pl/admin/files/100139.doc

⁵ Wykład prof. Aharon Baraka nt. *Rola sędziego w społeczeństwie demokratycznym*, www.trybunal.gov.pl/

ślił on, że przed sędzią w społeczeństwie demokratycznym stoją dwa zadania: budowa pomostu nad przepaścią między prawem a zmienną rzeczywistością społeczną oraz stanie na straży konstytucji i demokracji. Zauważył, że „1000 lat prawa precedensowego to 1000 lat zmian w prawie, zmierzających do dostosowywania go do wymogów zmiennej rzeczywistości”. Sędzia w tworzeniu prawa precedensowego jest „kluczowym partnerem”.⁶ Prawo natomiast będzie stabilne tylko wtedy, gdy będzie w ruchu. Jest to logika połączona z doświadczeniem.

Natomiast w swojej pracy poświęconej *judicial discretion*, określił on: „(...) swoją rolę sędziego jako misję”. Stwierdził, że: „Sądzenie nie jest zwykłą pracą. To jest sposób na życie. Stare talmudyczne powiedzenie w taki oto sposób ujmuje rolę sędziego – czy ty myślisz, że ja powierzam Ci władzę? To jest niewolnictwo, które ja Tobie narzucam. To jest dziwny rodzaj niewolnictwa, którego celem jest służenie wolności, godności, sprawiedliwości. Jest to obietnica, która towarzyszy mi każdego dnia w sali sądowej, kiedy przystępuję do procesu i kiedy go rozstrzygam. To jest moja wizja *judicial discretion*”.⁷

2. Prawa i obowiązki sędziego

Uregulowania dotyczące pracy sędziego zawarte są w aktach prawnych najwyższej rangi: międzynarodowych, krajowych, ustawach, ale także zbiorach zasad postępowania. Obecnie w Polsce zagadnienia dotyczące sędziów regulują: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) oraz ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.). W związku ze szczególnym charakterem pracy i odpowiedzialności ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych nakłada na sędziów wiele praw i obowiązków. Zaliczamy do nich⁸:

1) Sędzia jest obowiązany postępować zgodnie ze ślubowaniem sędziowskim oraz stale podnosić kwalifikacje zawodowe (art. 82 § 1 p.u.s.p.). Ślubowanie sędziowskie jest uroczystym aktem, w którym sędzia zobowiązuje się do wiernej służby Rzeczypospolitej oraz sumiennego wykonywania obowiązków. Ma ono charakter także materialny, gdyż rota ślubowania wytycza granice, których przekroczenie oznacza popełnienie przewinienia służbowego i rodzi odpowiedzialność. Służba sędziego wymaga ciągłego doskonalenia się. Wypełnienie obowiązku stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych leży w interesie wymiaru sprawiedliwości, a także w interesie samego sędziego, gdyż przy zadaniowym systemie organizacji pracy sędzia posiadający wyższe kwalifikacje jest w stanie

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych.

wykonać zadania w krótszym czasie. Koszty szkolenia nie obciążają sędziego, a samo szkolenie obejmuje w szczególności nowe ustawodawstwo i orzecznictwo, np. po wejściu Polski do Unii Europejskiej szkolenia dotyczyły bezpośredniej skuteczności tego prawa (*direct effect*), jego pierwszeństwa (*primacy*) przed krajowymi normami, zasad odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za szkodę wyrządzoną jednostkom naruszeniem prawa wspólnotowego (*state liability*) oraz szczególnych reguł interpretacyjnych.

2) Sędzia powinien w służbie i poza służbą strzec powagi stanowiska sędziego i unikać wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę godności sędziego lub osłabiać zaufanie do jego bezstronności (art. 82 p.u.s.p.), dotyczy to również sędziego w stanie spoczynku (art. 82 § 2 p.u.s.p.). Obowiązki wynikające ze stosunku służbowego wykraczają poza czas i miejsce pracy, odnoszą się one także do prywatnego życia sędziego. Godność sędziego utożsamiana jest z obowiązkiem dochowania wierności ślubowaniu sędziowskiemu, utrzymywaniu nieposzlakowanego charakteru, a także strzeżenia powagi stanowiska sędziowskiego.

Sędzia powinien mieć nieograniczoną swobodę bezstronnego orzekania w sprawie, kierując się obowiązującym prawem, obiektywizmem, zgodnie ze swym sumieniem i rozumieniem okoliczności sprawy. Celem tej rekomendacji jest zapewnienie, że na sędziego nie będzie wywierana żadnego rodzaju i skądkolwiek pochodząca presja, a uczestnicy postępowania traktowani będą równorzędnie. Bezstronność sędziego jest elementem prawa do sądu wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

3) Sędzia jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na swój urząd, poza jawną rozprawą sądową (art. 85 p.u.s.p.) Sędziowski obowiązek dochowania tajemnicy należy kwalifikować jako dotyczący tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub tajemnicy służbowej. Powstaje on w momencie doręczenia sędziemu aktu powołania, gdyż wtedy nawiązuje się stosunek służbowy. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po ustaniu stosunku służbowego. Obowiązek ten ustaje, gdy sędzia składa zeznania jako świadek przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości. W tych przypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić sędziego Minister Sprawiedliwości. Wobec osoby pełniącej urząd na stanowisku sędziego nie przeprowadza się postępowania sprawdzającego przewidzianego w ustawie z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych – Dz.U. z 2000 r. Nr 11, poz. 95 ze zm. (art. 84 § 4 p.u.s.p.).

4) Sędzia nie może należeć do partii politycznej ani też brać udziału w żadnej działalności politycznej, z wyjątkiem sprawowania mandatu posła lub senatora. W takiej sytuacji sędziemu ubiegającemu się o mandat posła albo senatora, albo radnego udziela się urlopu bezpłatnego na czas kampanii wyborczej. Natomiast sędzia, który został mianowany, powołany lub wybrany do pełnienia funkcji w organach państwowych, samorządu terytorialnego, w służbie dyplomatycznej, konsularnej lub w organach organizacji międzynarodowych oraz ponadnarodowych działających na podstawie umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską, jest obowiązany zrzec się niezwłocznie swojego urzędu, chyba że przechodzi w stan spoczynku. Sędzia, który zrzekł się urzędu z tych przyczyn, może powrócić na urząd sędziego i poprzednio zajmowane stanowisko, jeżeli przerwa w pełnieniu obowiązków sędziego nie przekracza dziewięciu lat, chyba że pełnił funkcje sędziowskie lub prokuratorskie w międzynarodowych lub ponadnarodowych organach sądowych. W takim przypadku, Krajowa Rada Sądownictwa, z inicjatywy zainteresowanego, przedstawia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej wniosek o powołanie byłego sędziego na urząd sędziego. Po powołaniu na urząd, sędziemu wyznacza się poprzednio zajmowane stanowisko i miejsce służbowe. Sędziowie, chociaż nie mogą należeć do żadnej partii politycznej, jednak jak wszyscy ludzie, mają określone poglądy polityczne. W momencie jednak prowadzenia sprawy i wyrokowania jedynym punktem odniesienia jest konkretny przepis prawa i sumienie sędziego. Sędziowie mają natomiast prawo do stowarzyszenia się we własne związki, które same lub wraz z innym organem strzegłyby niezawisłości sędziów i broniły ich interesów.

5) Sędzia nie może podejmować dodatkowego zatrudnienia, z wyjątkiem zatrudnienia na stanowisku dydaktycznym, naukowo-dydaktycznym lub naukowym w łącznym wymiarze nieprzekraczającym pełnego wymiaru czasu pracy pracowników zatrudnionych na tych stanowiskach, jeżeli wykonywanie tego zatrudnienia nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków sędziego (art. 86 p.u.s.p.) Zakaz podejmowania dodatkowego zatrudnienia (za wyjątkiem stanowiska dydaktycznego lub naukowego) jest bezwzględny i niemożliwe jest jego uchylenie. Pojęcie zatrudnienia obejmuje nawiązanie stosunku pracy w dowolnej formie (umowa o pracę, mianowanie, powołanie). Ponadto sędziemu nie wolno podejmować innego zajęcia ani sposobu zarobkowania, które przeszkadzałyby w pełnieniu obowiązków sędziego. O zamiarze podjęcia dodatkowego zatrudnienia, a także o podjęciu innego zajęcia lub sposobu zarobkowania, sędzia sądu apelacyjnego oraz sędzia sądu okręgowego zawiadamia prezesa właściwego sądu, a prezesa tych sądów – Ministra Sprawiedliwości. Jeżeli prezes sądu sprzeciwił się podjęciu przez sędziego dodatkowego zatrudnienia lub zajęcia, sprawę na wniosek sędziego rozstrzyga kole-

gium właściwego sądu. Sędzia nie może również (art. 86 § 3 p.u.s.p.):

a) być członkiem zarządu, rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej spółki prawa handlowego,

b) być członkiem zarządu, rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej spółdzielni,

c) być członkiem zarządu fundacji prowadzącej działalność gospodarczą,

d) posiadać w spółce prawa handlowego więcej niż 10% akcji lub udziałów przedstawiające więcej niż 10% kapitału zakładowego,

e) prowadzić działalności gospodarczej na własny rachunek lub wspólnie z innymi osobami, a także zarządzać taką działalnością lub być przedstawicielem bądź pełnomocnikiem w prowadzeniu takiej działalności.

6) Sędzia w stanie spoczynku może używać dotychczasowego tytułu z dodaniem wyrazów „w stanie spoczynku” (art. 99 p.u.s.p.).

Sędzia przechodzi w stan spoczynku z chwilą ukończenia 65 roku życia. Za zgodą Krajowej Rady Sądownictwa może dalej piastować urząd, nie dłużej jednak niż do ukończenia 70 roku życia. Sędzia może być przeniesiony wcześniej w stan spoczynku na skutek choroby lub utraty sił uniemożliwiających mu sprawowanie urzędu sędziowskiego.

7) Sędziemu obowiązuje zadaniowy czas pracy (art. 83 p.u.s.p.).

Czas pracy sędziego jest określony wymiarem jego zadań. Zadania w tym systemie organizacji czasu pracy powinny być tak ustalone, aby sędziowie mogli je wykonywać w ramach norm czasu pracy określonych w kodeksie pracy (a jest to przeciętnie 40 godzin tygodniowo). Zadaniowy czas pracy oznacza, że sędzia nie ma określonego rozkładu czasu pracy (brak obowiązku przepracowania określonej liczby dni w tygodniu, rozpoczynania i kończenia pracy o określonej godzinie). Sędzia może wykonywać pracę w dowolnym czasie i miejscu, co nie dotyczy określonych czynności np. przeprowadzenie rozprawy. Wielkość powierzonych sędziemu zadań musi uwzględniać jego kwalifikacje i umiejętności. Sędzia natomiast musi umiejętnie zorganizować pracę.

8) Sędzia na rozprawach używa stroju urzędowego, strojem urzędowym sędziego na rozprawie sądowej jest toga, a sędziego przewodniczącego na rozprawie – także nakładany na kołnierz togi łańcuch z wizerunkiem orła, do stroju urzędowego sędziego należy również biret, jeżeli jego używanie wynika z przepisów o czynnościach sądowych (art. 84 § 1 p.u.s.p.). Natomiast na posiedzeniach jawnych innych niż rozprawa oraz posiedzeniach niejawnych, gdy nie wykonuje czynności sędziowskich sędzia występuje bez togi.

9) Sędziowie są obowiązani do złożenia oświadczenia o swoim stanie majątkowym (art. 87 p.u.s.p.). Sędzia ma służbowy obowiązek złożenia oświadczenia o stanie majątkowym, na określonym przepisami formula-

rzu, pod rygorem odpowiedzialności dyscyplinarnej. Podanie nieprawdy w oświadczeniu o stanie majątkowym uznaje się jako uchybienie godności urzędu.

10) Sędzia sądu rejonowego i sędzia sądu okręgowego jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić prezesa sądu okręgowego, sędziego sądu apelacyjnego i prezesa sądu okręgowego – prezesa sądu apelacyjnego, a prezesa sądu apelacyjnego – Ministra Sprawiedliwości o toczącej się sprawie sądowej, w której występuje jako strona lub uczestnik postępowania (art. 90 p.u.s.p.).

11) Sędzia ma prawo do urlopu i do płatnego urlopu dla poratowania zdrowia (art. 92 p.u.s.p.).

Wprowadzone ustawą prawa i obowiązki muszą być gwarancją niezależności sądów i niezawisłości sędziów, a także nie przeszkadzać w pełnieniu obowiązków sędziego albo uchybiać godności czy podważyć zaufanie do jego bezstronności. Przytoczone gwarancje zostały wprowadzone w interesie obywateli mogących dochodzić ochrony wolności i swoich praw przed sądem, który powinien być niezależny, bezstronny i niezawisły.

3. Niezawisłość sędziowska

Niezawisłość sędziowska jest naczelną zasadą wymiaru sprawiedliwości. Granice niezawisłości sędziów określa art. 178 ust. 1 Konstytucji RP z 1997 r., który stanowi, że sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Przejawia się ona w tym, że sędzia przy rozstrzygnięciu spraw orzeka zgodnie ze swoim sumieniem i na podstawie przepisów prawa. Co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy sędzia nie może być związany żadnym poleceniem pochodzącym z zewnątrz, a nawet wskazaniem organów wewnętrznych sądu sprawujących nadzór administracyjny, czyli że jakiegokolwiek organ państwa, instytucja, organizacja lub osoba nie może w tym zakresie wiązać go żadnymi zaleceniami czy instrukcjami. Oznacza to brak możliwości jakiegokolwiek wpływania na decyzje sędziego w zakresie orzekania ze strony: władzy politycznej, stron postępowania i związanych z nimi grup interesów oraz od społeczeństwa. Orzeczenie wydane przez sędziego może być uchylone lub zmienione tylko przez sąd wyższej instancji. Według sędziego Marka Celeja, rzecznika prasowego KRS: „niezależność sądownictwa wpływa na stabilność Państwa, jego gospodarkę, a także realizuje inne ważne cele społeczne. Dążenie do tego, ażeby władza sądownicza mogła wywierać znaczący wpływ na kształtowanie się kultury prawnej społeczeństwa, na poziom i skuteczność ochrony podstawowych praw i wolności, na rzeczywiste utrwalenie

standardów państwa prawnego, stanowiło szczególną wartość, która leżała u podstaw odbudowania autorytetu sądownictwa”.⁹

Stanisław Włodyka przedstawia zasadę niezawisłości sędziiego w dwóch aspektach:

1) w ujęciu pozytywnym – jako podleganie sędziiego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości tylko ustawie (normie prawnej) i własnemu wewnętrznemu przekonaniu, zaś

2) w ujęciu negatywnym – jako niemożność wpływania na sędziiego w kierunku takiego czy innego załatwienia rozpatrywanej przez niego sprawy. Chodzi tu zarówno o czynności w zakresie postępowania dowodowego, jak i całego przebiegu postępowania, w tym merytorycznego rozpoznania sprawy, czyli czynności orzekania.¹⁰

Zasada niezawisłości sędziowskiej może być także rozciągnięta na cały składający się z niezawisłych sędziów skład orzekający, jeśli wyrok wydany ma być kolegialnie (niezawisłość sądu). W państwie demokratycznym zasada ta stanowi rację niezależnego bytu sądownictwa i gwarancję praw i wolności obywatelskich.

Celem zapewnienia niezawisłości sędziowskiej określone zostały również gwarancje natury materialnej i formalnej.

4. Formalne i materialne gwarancje niezawisłości sędziowskiej

Gwarancje materialne dotyczą osobowości sędziiego, jego poziomu moralnego, kultury politycznej oraz prawnej społeczności. Z kolei gwarancje natury formalnej mówią o sposobie powoływania sędziów.

Cechy osobowości sędziiego oraz jego wysoki poziom moralny uznane są zarówno przez ustawodawcę, jak i doktrynę za najważniejsze czynniki służące zabezpieczeniu niezawisłości. Wysoki poziom etyczny, doświadczenie zawodowe i kultura polityczna sędziiego stanowią obok organizacyjnych przepisów procesowych najlepsze gwarancje bezstronności, a co za tym idzie – uzyskania w działalności sądów praworządnych rozstrzygnięć. Od osobowości sędziiego i jego moralności zależy przede wszystkim to, czy sąd nie będzie ulegał naciskom z zewnątrz. Sędzia dyspozycyjny, uległy, słaby moralnie stanowi zagrożenie dla prawidłowej realizacji zasady niezawisłości, choćby nawet był znakomitym fachowcem. Również konieczność ciągłego podnoszenia kwalifikacji zwiększa zasób wiedzy sędziiego i wpływa na jego samodzielność, powodując, że sędzia nie musi zwracać się o radę do innych, a tym samym nie dopuszcza do ingerencji czynników zewnętrznych.

⁹ Artykuł sędziiego Marka Celeja, rzecznika prasowego Krajowej Rady Sądownictwa pt. *15 lat Krajowej Rady Sądownictwa*, www.krs.pl

¹⁰ J. Bodio [w:] J. Bodio, G. Borkowski, T. Demendecki, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Kraków 2005, s. 22.

Do gwarancji formalnych, w świetle przepisów Ustawy Zasadniczej, które są konstytucyjnymi gwarancjami niezawisłości sędziowskiej należy zaliczyć:

a) sposób powoływania (art. 179 Konstytucji). Od 1989 r. sędziowie są powoływani przez Prezydenta RP na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, na czas nieoznaczony. Na stanowisko sędziego może być powołany ten, kto:

- posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- jest nieskazitelnego charakteru,
- ukończył wyższe studia prawnicze,
- odbył aplikację sądową lub prokuratorską,
- złożył egzamin sędziowski lub prokuratorski,
- pracował w charakterze asesora sądowego lub prokuratorskiego co najmniej dwa lata,
- ukończył 26 lat.

Wymagania dotyczące aplikacji i asesury nie dotyczą profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych, prokuratorów, oficerów, którzy byli sędziami wojskowymi lub prokuratorami wojskowymi, adwokatów oraz radców prawnych, którzy wykonywali ten zawód co najmniej trzy lata, oraz notariuszy. Do uzyskania stanowiska sędziego sądu apelacyjnego wymagany jest ponadto sześćioletni staż sędziowski. Na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego może być powołana osoba, która posiada kwalifikacje wymagane do objęcia stanowiska sędziego w sądach powszechnych, a ponadto: wyróżnia się wysokim poziomem wiedzy prawniczej i doświadczeniem zawodowym oraz wykazuje się co najmniej dziesięcioletnim okresem pracy lub służby na stanowisku sędziego, prokuratora, arbitra, radcy prawnego albo wykonywania zawodu adwokata lub pracy na samodzielnym stanowisku w organach administracji państwowej, z którym związana była praktyka prawnicza, zwłaszcza udział w orzekaniu. Funkcję sędziego w Izbie Wojskowej Sądu Najwyższego mogą pełnić wyłącznie oficerowie zawodowi.

b) sposób opróżniania stanowiska (art. 180 ust. 1–4). Jako podstawowa gwarancja niezawisłości sędziowskiej uznana została w Konstytucji zasada nieusuwalności, czyli że nie mogą być oni zwolnieni z urzędu ani zawieszeni w urzędowaniu. Jednocześnie Konstytucja określiła enumeratywnie te sytuacje, w których stanowisko sędziego może być opróżnione. I tak:

- złożenie sędziego z urzędu lub zawieszenie może nastąpić jedynie na podstawie orzeczenia sądu i tylko w przypadkach określonych w ustawie,
- sędzia może być przeniesiony w stan spoczynku na skutek choroby lub utraty sił uniemożliwiających mu sprawowanie jego urzędu, przy

- czym procedurę w tym zakresie musi uregulować ustawa,
- sędzia może być przeniesiony w stan spoczynku także na skutek osiągnięcia wieku emerytalnego określonego w ustawie. Żadne inne, niż wymienione powyżej, sytuacje nie mogą prowadzić w świetle zasady nieusuwalności do opróżnienia stanowiska sędziego.

Zgodnie z prawem o ustroju sądów powszechnych sędziowie są nieusuwalni ze stanowiska, z wyjątkiem kilku przypadków:

1) gdy sędzia zrzekł się urzędu, to zrzeczenie się urzędu jest skuteczne po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia na ręce Ministra Sprawiedliwości oświadczenia o zrzeczeniu. Ma ono charakter jednostronny i powoduje rozwiązanie stosunku służbowego z mocy prawa (art. 68 § 1 p.u.s.p.),

2) gdy zostanie wydane prawomocne orzeczenie sądu dyscyplinarnego o złożeniu sędziego z urzędu lub prawomocne orzeczenie sądu karnego skazujące sędziego na środek karny pozbawienia praw publicznych lub zakazu zajmowania stanowiska, co pociąga za sobą – z mocy prawa – utratę urzędu i stanowiska sędziego, stosunek służbowy wygasa wówczas z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia (art. 68 § 2 p.u.s.p.),

3) gdy sędzia utraci obywatelstwo polskie, a to powoduje wygaśnięcie stosunku służbowego (art. 68 § 3 p.u.s.p.),

4) gdy Minister Sprawiedliwości odwoła prezesa lub wiceprezesa sądu z zajmowanego stanowiska w toku kadencji w przypadku rażącego niewywiązywania się z obowiązków służbowych lub gdy dalsze pełnienie przez prezesa jego funkcji z innych powodów nie da się pogodzić z dobrem wymiaru sprawiedliwości (art. 27 § 1 p.u.s.p.),

5) sędzia może być również przeniesiony w stan spoczynku bez swojej zgody w sytuacji, gdy:

- z powodu choroby, utraty sił (art. 180 ust. 3 Konstytucji RP) lub płatnego urlopu dla poratowania zdrowia nie pełnił służby przez okres roku, przeniesienie w stan spoczynku następuje wówczas na wniosek kolegium właściwego sądu (art. 71 § 1 p.u.s.p.),
- bez uzasadnionej przyczyny nie poddał się badaniu, o którym mowa w art. 70 § 2 p.u.s.p., jeżeli z badaniem tym wystąpiło kolegium sądu albo Minister Sprawiedliwości (art. 71 § 2 p.u.s.p.),
- nastąpiła zmiana ustroju sądów lub granic okręgów sądowych, jeżeli nie został przeniesiony do innego sądu. Przeniesienie następuje wówczas na wniosek Ministra Sprawiedliwości (art. 180 ust. 5 Konstytucji RP i art. 71 § 3 p.u.s.p.).

Prezydent może odwołać sędziego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, jeśli ten:

- zrzekł się stanowiska,
- z przyczyn zdrowotnych został uznany przez komisję lekarską ds. inwalidztwa i zatrudnienia za trwale niezdolnego do pełnienia obo-

wiązków lub bez uzasadnienia odmówił poddania się badaniom takiej komisji,

- przekroczył 65 rok życia (chyba że Krajowa Rada wyrazi zgodę na jego pozostanie, ale nie dłużej niż do 70. roku życia),
- zawarł małżeństwo z osobą, która wykonuje zawód adwokata i nie zaprzestała go wykonywać w ciągu trzech miesięcy od zawarcia małżeństwa.

Ponadto Prezydent, także na wniosek Rady, odwołuje sędziego, który sprzeniewierzył się zasadzie niezawisłości – stwierdza to sąd dyscyplinarny na wniosek Ministra Sprawiedliwości, kolegium sądu apelacyjnego lub okręgowego.

c) niedopuszczalność przeniesienia (art. 180 ust. 5).

Konstytucja określa dwie sytuacje, w których sędzia może być przeniesiony:

- w przypadku przeniesienia sędziego do innej siedziby lub na inne stanowisko wbrew jego woli, gdy nie jest to uwarunkowane zmianami organizacyjnymi, może to nastąpić wyłącznie na mocy orzeczenia Sądu,
- w razie zmiany ustroju sądów lub zmiany granic okręgów sądowych przeniesienie sędziego jest dopuszczalne za jego zgodą.

W wypadku, gdy takiej zgody sędzia nie wyrazi, można przenieść go w stan spoczynku z pozostawieniem mu jednak pełnego uposażenia. Rozwinięciem zasady nieusuwalności sędziego z urzędu jest zasada nieprzenoszalności, która polega na tym, że przeniesienie sędziego na inne miejsce służbowe może nastąpić tylko za jego zgodą (art. 75 § 1 p.u.s.p.). Zgoda sędziego na przeniesienie na inne miejsce służbowe nie jest wymagana w przypadkach (art. 75 § 2 p.u.s.p.):

1) zniesienia stanowiska wywołanego zmianą w organizacji sądownictwa lub zniesienia danego sądu lub wydziału zamiejscowego albo przeniesienia siedziby sądu,

2) niedopuszczalności zajmowania stanowiska sędziego w danym sądzie wskutek zawarcia między sędziami związku małżeńskiego albo powstania powinowactwa,

3) gdy wymaga tego wzgląd na powagę stanowiska, na podstawie orzeczenia sądu dyscyplinarnego, wydanego na wniosek kolegium właściwego sądu lub Krajowej Rady Sądownictwa,

4) przeniesienia w wyniku kary dyscyplinarnej. Od przeniesienia sędziego na inne miejsce służbowe należy odróżnić możliwość jego delegowania.

d) immunitet sędziowski (art. 181) Zgodnie z Konstytucją sędzia posiada dwa rodzaje immunitetów: immunitet formalny i immunitet materialny. Pierwszy z nich, określony został w art. 181 Konstytucji RP i art. 80 p.u.s.p., zgodnie z którym sędzia nie może być zatrzymany ani

pociągnięty do odpowiedzialności karnej bez zezwolenia właściwego sądu dyscyplinarnego. Nie dotyczy to zatrzymania w razie ujęcia sędziego na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Do czasu wydania uchwały zezwalającej na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej wolno podejmować tylko czynności niecierpiące zwłoki (art. 80 § 1). O zatrzymaniu sędziego niezwłocznie powiadamia się prezesa sądu apelacyjnego właściwego ze względu na miejsce zatrzymania. Może on nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego sędziego. O fakcie zatrzymania sędziego prezes sądu apelacyjnego niezwłocznie zawiadamia Krajową Radę Sądownictwa i Ministra Sprawiedliwości (art. 80 § 2). Uchwałę zezwalającą na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej można wydać, jeżeli zachodzi dostatecznie uzasadnione podejrzenie popełnienia przez niego przestępstwa (art. 80 § 2c), z czego wynika, że immunitet ten ma charakter względny. W terminie siedmiu dni od doręczenia uchwały odmawiającej zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej, organowi lub osobie, która wniosła o zezwolenie oraz rzecznikowi dyscyplinarnemu przysługuje zażalenie do sądu dyscyplinarnego drugiej instancji. W tym samym terminie sędziemu przysługuje zażalenie na uchwałę zezwalającą na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej (art. 80 § 3). Stanisław Włodyka zwraca uwagę na to, że immunitet ten ma zabezpieczyć sędziego przed możliwością odsunięcia go od prowadzenia sprawy przez wszczęcie przeciwko niemu postępowania karnego opartego na fałszywych zarzutach.

Immunitet materialny sędziego wynika z art. 81 p.u.s.p. i polega na tym, że za wykroczenia sędzia odpowiada wyłącznie dyscyplinarnie, co oznacza wyłączenie odpowiedzialności karnej za popełnienie wykroczenia.

e) status materialny (art. 178 ust. 2). Za gwarancję niezawisłości Konstytucja uznała także odpowiednią sytuację materialną sędziów. Ustawa Zasadnicza stanowi, że sędziom zapewnia się warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków. Wynagrodzenie sędziego ma być na tyle wysokie, by nie uległ on pokusie zdobywania pieniędzy innymi środkami i nie był zależny materialnie od jakichkolwiek czynników zewnętrznych, które mogłyby mieć wpływ na jego niezawisłość. Jest ono wielokrotnością kwoty bazowej ustalonej w ustawie budżetowej na dany rok na podstawie przepisów o kształtowaniu wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej.

f) niepołączalność (art. 103 ust. 2 i art. 178 ust. 3) W zakresie niepołączalności Konstytucja zgodnie z zasadą odrębności i separacji władz ustanowiła zakaz łączenia stanowiska sędziego ze sprawowaniem mandatu posła i senatora, jednak odpowiedni przepis umieszczony został w rozdziale dotyczącym Sejmu i Senatu. Brak jest natomiast w Konstytucji

tucji zakazu łączenia funkcji sędziego ze sprawowaniem funkcji we władzy wykonawczej (ministra, sekretarza stanu w Kancelarii Prezydenta, wojewody). Wydaje się jednak, że zakaz taki można wyprowadzić generalnie z zasady trójpodziału władzy. Podobny cel ma kolejna gwarancja ustrojowa wyrażona w art. 86 p.u.s.p., zgodnie z którym sędzia nie może podejmować dodatkowego zatrudnienia, z wyjątkiem zatrudnienia na stanowisku dydaktycznym, naukowo-dydaktycznym lub naukowym, jeżeli wykonywanie tego zatrudnienia nie przeszkadza w pełnieniu jego obowiązków. Celem tej gwarancji jest to, by sędzia – przez równoczesne zajmowanie jakiegoś innego stanowiska – nie znalazł się w stosunku podwładności, wskutek czego zaistniałaby możliwość wywierania nań nacisku w kierunku wydawania określonych orzeczeń. Ponadto wchodzi tu w grę obawa, by drugie zajęcie nie przeszkadzało sędziemu w pełnieniu jego obowiązków i nie przynosiło ujmy jego godności.

g) apolityczność (art. 178 ust. 3). Formułując zasadę apolityczności sędziów Konstytucja ustanowiła zakaz działalności politycznej w trzech płaszczyznach. Sędziowie nie mogą należeć do partii politycznych, związków zawodowych oraz prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Artykuł 178 ust. 3 Konstytucji RP stanowi, że sędzia nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Zawód sędziego wymaga szczególnego zaufania publicznego, stąd nie powinien ulegać wpływowi jakichkolwiek partii politycznych ani też być ich reprezentantem, choć żadna ustawa nie może zakazać mu posiadania określonych przekonań politycznych czy społecznych. Sędzia musi jednak unikać wystąpień o charakterze politycznym, które mogłyby osłabiać zaufanie do jego bezstronności. Zakaz ten ma charakter bezwzględny.

5. Nieetyczne zachowanie

Z przykrością należy stwierdzić, że zdarzają się przypadki korupcji wśród sędziów, czy niejasne powiązania sędziów ze światem biznesu, czyli nieetycznego zachowania sędziów, postępujących wbrew obowiązującym zasadom. Oczywiście nie wszyscy sędziowie w Polsce ulegają naciskom, są skorumpowani i niekompetentni. Jednak fakt, że takie oceny się pojawiają wcale nie musi być jednoznaczny z wzywaniem do stosowania odpowiedzialności zbiorowej. Sędziowie nie chcą ukrywać zła. Podobnie jak inni obywatele sędzia musi odpowiadać za naruszenia prawa. Nie trzeba w tym względzie zmieniać prawa, należy je tylko egzekwować. **„Sprawiedliwość jest ostoją mocy i trwałości Rzeczypospolitej”** – napisano na budynku Sądu Okręgowego w Warszawie. Jest to motto, o którym wszyscy sędziowie powinni pamiętać, aby pol-

skie sądownictwo cieszyło się uznaniem, autorytetem i szacunkiem¹¹. Konstytucyjnym organem stojącym na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów jest Krajowa Rada Sądownictwa.

Bibliografia:

- Afera suwalska, czyli handel wyrokami*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 26.10.2005 r.
- Barak A., *Rola sędziego w społeczeństwie demokratycznym*, dostępny: www.trybunal.gov.pl/
- Bładowski B., *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Kraków 2005.
- Bodio J., Borkowski G., Demendecki T., *Ustrój organów ochrony prawnej*, Kraków 2005.
- Celej M., *15 lat Krajowej Rady Sądownictwa*, <http://www.krs.pl/>
- Czeczajko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Państwo i Prawo” 11–12/1997.
- Czy sędzia fałszował akta?*, www.Gazeta.pl, Poznań, 12.04.2002 r.
- Ereciński T., Gudowski J., Iwulski J., *Komentarz do prawa o ustroju sądów powszechnych i o Krajowej Radzie Sądownictwa*, Warszawa 2002.
- Kempisty H., *Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 1986.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Korwell-Rynarzewska E., *Konferencja na temat etyki zawodowej sędziów i prokuratorów (Strasburg, 13–15 maja 1996 r.)*, „Prokuratura i Prawo” 11/1996.
- Kubiak J.R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów*, „Przegląd Sądowy” 4/1994.
- Kubiak J.R., *Wokół idei kodeksu etyki zawodowej sędziów*, „Palestra” 3–4/1995.
- Pędowski K., *Nieusuwalność sędziów i problemy z tym związane (de lege ferenda)*, „Palestra” 5–7/1989.
- Pietrkowski H., *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005.
- Ratajczak A., *Niezawisłość sędziów i niezależność sądów*, „Jurysta” 1/1993.
- Rogalski M., *Niezawisłość sędziowska w postępowaniu karnym*, Lublin 2000.

¹¹ Artykuł sędziego Marka Celeja, rzecznika prasowego Krajowej Rady Sądownictwa pt. *15 lat Krajowej Rady Sądownictwa*, www.krs.pl/

Romer T., *Sędzia to też człowiek*, „Etyka Prawnicza” 1(67) styczeń/2005.

Romer T., *Sposób na sędziego*, „Etyka Prawnicza” 2(68) luty/2005.

Romer T., *Zasady z Bangalore*, „Etyka Prawnicza” 11(65) listopad/2004.

Rymarz F., *Niekonstytucyjność zakazu wykonywania zawodu sędziego w sytuacji, kiedy jego małżonek, krewny lub powinowaty wykonuje zawód adwokata lub radcy prawnego (na wokandzie TK)*, „Palestra” 3–4/1999.

Sarnecki P., *Władza sądownicza w Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Rejent” 5(73)/1997.

Sędzia odszedł za narkotyki, „Rzeczpospolita” z dn. 28.11.2001 r.

Szacunku nie wymusza się ustawą, „Gazeta Polska” z dn. 25.03.1998 r.

Szyszkowska M., *Etyka sędziego w procesie stosowania prawa*, „Gazeta Sądowa” 9/2000.

Uchwała Nr16/2003 Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 19 lutego 2003 r. w sprawie uchwalenia zbioru zasad etyki zawodowej, dostępne: www.krs.pl/admin/files/100139.doc

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.).

Wasilewski A., *Władza sądownicza w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Państwo i Prawo” 8/1998.

Warzocha E., *Niektóre zagadnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych*, „Nowe Prawo” 1/1988

Zachuta A., *W poszukiwaniu sprawiedliwości prawdziwej*, „Etyka Prawnicza” 5(71) maj/2005.

Zalecenie nr R (94)12 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące niezawisłości, sprawności i roli sędziów (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 13 X 1994 roku na 516 posiedzeniu zastępców ministrów), dostępne: www.ms.gov.pl/ue_koop/standardy_sedziowie.shtml – 9k